

ایران پس از ۳۵ سال حاکمیت جمهوری اسلامی کجا ایستاده است، سعید بشیرتاش

نزدیک به ۳۵ سال از حاکمیت جمهوری اسلامی بر ایران می‌گذرد و به اندازه کافی زمان سپری شده است تا بتوانیم درباره نظام برآمده از انقلاب اسلامی داوری بکنیم. در این ۳۵ سال، جمهوری اسلامی بیش از ۷ برابر کل دوران پهلوی و قاجار از صادرات نفت درآمد داشته است.^۱

در این نوشتار، به کارنامه ۳۵ ساله جمهوری اسلامی نگاهی می‌اندازیم. در این کارنامه، کاری به برخی وقایع فجیع و هولناک ۳۵ سال گذشته، مانند کشتار هزاران زندانی سیاسی یا جنگ با عراق و کشته و معلول شدن صدها هزار ایرانی، نداریم. نگاهمان تنها به وضع امروز کشور است، به این که ایران، پس از نزدیک به ۳۵ سال حاکمیت جمهوری اسلامی، در کجا ایستاده است.

به هر یک از موضوعات این نوشتار حداکثر در حد چند جمله پرداخته‌ایم.

— می‌گویند ایراد اقتصادهای سوسیالیستی تولید فقر و ایراد اقتصادهای سرمایه‌داری شکاف طبقاتی و بی‌عدالتی اجتماعی است. جمهوری اسلامی عیب هر دو نظام را دارد، بدون آنکه حُسن هیچ یک را داشته باشد.

— از سال ۱۳۴۲ تا زمان روی کار آمدن جمهوری اسلامی، رشد اقتصادی ایران سالانه بیش از ۸ درصد بود؛ و ایران در تمام این مدت در میان سه کشور برتر جهان از نظر رشد اقتصادی قرار داشت،^۲ به طوری که در سال ۱۳۵۶، درآمد سرانه مردم ایران ۹ برابر سال ۱۳۴۴ شده بود؛ اما با روی کار آمدن جمهوری اسلامی، رشد جهشی ایران پایان یافت.^۳

— در سال ۱۹۷۷، درآمد سرانه ایران ۲ برابر درآمد سرانه کره جنوبی بود. در آن زمان، درآمد سرانه ایران ۲,۱۴۶ دلار و درآمد سرانه کره جنوبی ۱,۰۴۱ دلار بود. در سال ۲۰۱۲، درآمد سرانه ایران فقط ۴,۵۲۵ دلار و درآمد سرانه کره جنوبی ۲۲,۴۲۴ دلار بوده است. در همین مدت، درآمد سرانه ترکیه از ۱,۴۲۰ دلار به ۱۰,۵۲۴ دلار رسیده است.^۴ در دوران ۳۵ ساله جمهوری اسلامی، جایگاه جهانی ایران در درآمد سرانه به رتبه حدود ۱۰۰ نزول کرده است.^۵

— اقتصاد کشور سقوط کرده و فقر و گرانی فراگیر شده است. در سال ۲۰۱۲، در میان ۲۲۱ کشور جهان، تورم ایران در رتبه ۴ بوده است.^۶

— برای نشان دادن عمق فقر در کشور کافی است که به سرانه مصرف شیر در آن توجه شود. کودکان و نوجوانان ایران تا پیش از حاکمیت جمهوری اسلامی روزانه در حدود ۲۴۰ سی‌سی شیر به عنوان تغذیه رایگان دریافت می‌کردند و جزو بیشترین مصرف‌کنندگان شیر در جهان بودند؛ اما امروزه مردم ایران در حدود یک‌چهارم مردم کشورهای پیشرفته شیر می‌خورند. به علت گرانی و فقر روزافزون، مصرف شیر در ایران در حد کشورهای افریقای و حتی از کشور پاکستان کمتر است.^۷

— بر اساس آمار دولتی، ۴۰ میلیون ایرانی در زیر خط فقر مطلق و نسبی زندگی می‌کنند.^۸

— بیکاری در ایران بیداد می‌کند. حتی بر اساس آمار دولتی، ایران در میان ۱۸ کشوری است که بیشترین بیکار را در جهان دارند.^۹

— از لحاظ فضای کسب و کار، رتبه ایران در جهان ۱۵۲ است.^{۱۰}

— ارزش پول ملی، که پیش از جمهوری اسلامی از معتبرترین واحدهای پولی جهان بود، به شدت کاهش یافته و پول ایران جزو سه پول بی‌ارزش جهان شده است.^{۱۱}

— فساد مالی، مانند سرطان، همه‌اندام جامعه را فراگرفته است؛ و در رأس هرم این فساد رهبر قرار دارد که، علاوه بر تسلط بر همه شریان‌های اقتصادی کشور، به تنهایی صاحب اختیار ۹۵ میلیارد دلار سرمایه است — سرمایه‌ای که هیچ نهادی بر آن نظارت ندارد.^{۱۲} رهبر هیچ کشوری در جهان چنین ثروتی در اختیار ندارد.

— از حیث فساد دولتی نیز، ایران رتبه ۱۴۴ را در جهان دارد.^{۱۳}

— از نظر آزادی اقتصادی، رتبه جهانی ایران ۱۷۳ است.^{۱۴}

— بی‌عدالتی اجتماعی و فاصله طبقاتی، با وجود اقتصاد دولتی، هر ساله شدت بیشتری می‌یابد و بخش‌های جدیدی از جامعه ایران به زیر خط فقر می‌روند.

— در ایران، روزانه ۶ کارگر در حوادث کاری جان خود را از دست می‌دهند، بدون اینکه کوچک‌ترین واکنشی در حاکمیت برانگیزد.^{۱۵}

— خروج سرمایه از ایران روندی رو به رشد داشته و تنها در هشت سال گذشته بیش از ۶۰۰ میلیارد دلار — برابر با کل پول فروش نفت — از کشور خارج شده است.^{۱۶}

— بسیاری از صنایع کشور، از جمله صنایع برق و خودروسازی و چای و گاز و بیمه، در آستانه ورشکستگی‌اند.^{۱۷}

— به علت سیاست‌های ضدملی جمهوری اسلامی و، در نتیجه آن، تحریم‌های سنگین جهانی، ایران مجبور است برای فروش نفت خود چوب حراج بر آن بزند. اکنون ایران نفت خود را ارزان‌تر از بهای متوسط اوپک می‌فروشد؛ و بدتر آن که پولی از بابت فروش آن به کشور برنمی‌گردد. اقتصاد ایران تحت قیمومیت جهانی قرار گرفته است. اکنون بیش از ۶۰ میلیارد دلار از پول نفت ایران در گروی کشورهای دیگر، از جمله چین و هند، است و این کشورها به جای آن هر جنسی که بخواهند به ایران می‌دهند. چنین وارداتی خود موجب تضعیف تولید در کشور شده است. دولت جمهوری اسلامی چندی پیش قراردادی با دولت چین بست که، بر اساس آن، چین در ازای ۲۲ میلیارد پول توفیقی ایران در آن کشور کالاهای چینی به ایران صادر کند.^{۱۸} دولت اکنون در حال بستن چنین قراردادهایی — نفت در برابر کالا — با دولت روسیه نیز هست.^{۱۹}

— مدیریت نادرست چاه‌های نفت و تزریق نکردن بموقع و درست گاز به آن‌ها باعث نابودی همیشگی بخش مهمی از نفت چاه‌ها شده است.

— فقدان سرمایه‌گذاری خارجی در صنایع نفت و گاز ایران ضررهای هنگفتی برای ایران در پی داشته و دارد. در حوزه‌های نفتی و گازی مشترک ایران و همسایگانش، کشور قطر روزانه ۱۵۰ میلیون متر مکعب گاز و ۴۵۰ هزار بشکه نفت بیش از ایران استخراج می‌کند. عربستان و عراق و امارات و قطر نیز روزانه به ترتیب ۴۱۰ هزار بشکه، ۱۶۵ هزار بشکه، و ۸۰ هزار بشکه نفت بیشتر استخراج می‌کنند. در نتیجه، این کشورها سالانه حدوداً ۵۰ میلیارد دلار بیش از ایران از میدان‌های مشترک بهره‌برداری می‌کنند. علاوه بر این کشورها، کویت و عمان در خلیج فارس و جمهوری آذربایجان و ترکمنستان در دریای مازندران نیز مقادیر بیشتری نفت و گاز از میدان‌های مشترک بهره‌برداری می‌کنند.^{۲۰}

— در زمینه توان رقابت اقتصادی کشورها و توانایی‌شان در تأمین رفاه برای شهروندانشان، ایران در رتبه ۸۸ است.^{۲۱}

— در سال‌های پایانی حکومت پیشین، هواپیمایی ملی ایران، هما، روبه‌رشدترین شرکت هواپیمایی جهان شناخته می‌شد؛ و در عین حال، از ایمن‌ترین، مدرن‌ترین، و پردرآمدترین شرکت‌های هواپیمایی دنیا بود. در سال ۱۹۷۶،

هما ایمن‌ترین شرکت هوایی جهان پس از شرکت استرالیایی کوانتاس شناخته شد.^{۲۲} این روند با انقلاب اسلامی ۱۹۷۹ متوقف شد. امروزه شرکت‌های هواپیمایی ایران از ناامن‌ترین و زیان‌ده‌ترین شرکت‌های هوایی جهان‌اند؛ و از این رو، هزاران ایرانی جان خود را از دست داده‌اند. بر اساس رتبه‌بندی مؤسسه تحقیقاتی اسکای تراکس^{۲۳}، از معتبرترین مؤسسات رتبه‌بندی شرکت‌های هواپیمایی و فرودگاه‌های دنیا، شرکت هواپیمایی هما یکی از پایین‌ترین رتبه‌ها را در جهان دارد.^{۲۴}

— جاده‌های ایران در رده پنجم جاده‌های پرخطر جهان است و سالیانه ده‌ها هزار ایرانی — از بیست تا سی هزار نفر — در این جاده‌ها جان می‌بازند.^{۲۵} عده کشتگان سالانه جاده‌های ایران بیش از متوسط جان‌باختگان جنگ ایران و عراق در هر سال است.

— در پیش از انقلاب، تقریباً همه حقوق‌بگیران می‌توانستند با گرفتن وام‌های درازمدت از بانک‌ها صاحب خانه شوند، در حالی که بهای متوسط یک آپارتمان در تهران معادل حدوداً هفت سال حقوق متوسط کارمندی بود. اما اکنون خرید یک واحد آپارتمان برای حقوق‌بگیران تبدیل به رؤیایی دست‌نیافتنی شده و گرفتن وام درازمدت از بانک هم کم از خواب و خیال ندارد. حال بهای متوسط یک واحد آپارتمان ۸۰ متری در تهران (۳۲۰ میلیون تومان) حدوداً معادل ۲۵ سال حقوق متوسط یک کارمند (ماهانه یک میلیون تومان) است.

— میلیون‌ها کودک ایرانی به علت مشکلات اقتصادی و اجتماعی از تحصیل محروم شده‌اند. بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران، در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱، بیش از ۷ میلیون و ۱۳۵ هزار دانش‌آموز از تحصیل بازمانده‌اند که این تعداد بیش از ۳۷ درصد از دانش‌آموزان ایران است.^{۲۶} این آمار نشان می‌دهد که، بر اثر بی‌کفایتی‌های جمهوری اسلامی، آینده‌ای تاریک و دشوار در برابر نسل‌های آینده قرار دارد.

— سیاست جمهوری اسلامی در زمینه آموزش عالی و انتخاب اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها فاجعه‌بار بوده است. بسیاری از بهترین استادان کشور اخراج یا بازنشسته شده‌اند و، در همان حال، هزاران تن با سهمیه مخصوص وارد دوره‌های لیسانس و فوق‌لیسانس شده و، بدون گذراندن امتحان ورودی، با عنوان بورسیه، به دوره دکتری راه یافته و بی‌درنگ عضو هیئت علمی دانشگاه‌ها شده‌اند.^{۲۷}

— علی‌رغم تبلیغات جمهوری اسلامی در زمینه رشد علمی، بسیاری از مقالات علمی و پایان‌نامه‌های دکتری در ایران کپی‌کاری است. کافی است فقط تعداد اختراعات ایران را با کره جنوبی مقایسه کنیم تا وضع علمی کشور روشن شود: اختراعات سالانه کره جنوبی ۲۰۰۰ برابر ایران است.^{۲۸}

— برای درک بهتر جایگاه دانشگاه و آموزش دانشگاهی در جمهوری اسلامی، تنها به یکی دو مورد از بودجه پیشنهادی دولت جمهوری اسلامی برای سال ۱۳۹۳ اشاره می‌کنیم. دولت روحانی برای نهادهای حوزوی ۱۳۰۰ میلیارد تومان بودجه اختصاص داده است؛ در حالی که بودجه کل پنج دانشگاه مادر کشور، یعنی دانشگاه‌های شریف، امیرکبیر، شهید بهشتی، علم و صنعت، و علامه طباطبایی، از ۶۸۷ میلیارد تومان فراتر نمی‌رود. بودجه مرکز خدمات حوزه علمی قم، که در زمینه بیمه درمانی و تسهیلات مسکن خدماتی به طلبه‌ها می‌دهد، چهارصد میلیارد تومان است که با کل بودجه دانشگاه تهران در سال ۱۳۹۲ برابری می‌کند؛ یعنی کمکی که به طلبه‌های قم از بابت مسکن و بیمه درمانی می‌شود برابر است با کل بودجه بزرگ‌ترین دانشگاه ایران.^{۲۹} برای بنیاد دعبل خزاعی، مؤسسه‌ای برای کمک به «مداحان اهل بیت»، کسانی مانند محمود کریمی و سعید حدادیان و منصور ارضی، شش میلیارد تومان بودجه در نظر گرفته شده است و برای فرهنگستان زبان و ادب فارسی هشت میلیارد تومان.^{۳۰}

— ارزیابی سالانه شاخص کیفیت زندگی در بین ۱۹۴ کشور جهان نشان می‌دهد که کیفیت زندگی مردم ایران در سال ۲۰۱۰ رتبه ۱۵۰ جهان را داشته است.^{۳۱}

— از نظر شاخص رفاه اجتماعی، در میان ۱۴۲ کشور، ایران در رتبه صدویکم است.^{۳۲}

— ایران جزو ده کشور پرمشقت جهان است.^{۳۳}

— ایران از حیث احساس شادی و رضایت شهروندانش در رتبه صدوپانزدهم جهان است؛^{۳۴} و ایرانیان از افسرده‌ترین مردمان جهان‌اند.^{۳۵}

— وضع درمان و دارو اسفناک است و بسیاری از خانواده‌ها برای تأمین هزینه‌های یک عمل جراحی برای همیشه به زیر خط فقر سقوط می‌کنند. وزیر بهداشت جمهوری اسلامی می‌گوید: هزینه سرسام‌آور درمان هر سال هفت درصد جمعیت ایران را به زیر خط فقر می‌برد.^{۳۶}

— رتبه جهانی ایران در زمینه بهداشت نودوسوم است.^{۳۷}

— استفاده از تجهیزات پزشکی غیراستاندارد در بخش‌های ضد عفونی بیمارستان‌های ایران سالیانه شصت‌هزار قربانی می‌گیرد.^{۳۸}

— ایران، با فاصله زیاد از دیگر کشورها، بیشترین میزان افزایش بیماری‌های قلبی و سرطان و بیماری‌های ایمنی، مانند ام‌اس، را دارد.

— تعداد سکنه‌های قلبی مردان و زنان ایرانی به ترتیب دو و شش برابر شهروندان کشورهای غربی است.^{۳۹}

— رشد بیماری ام‌اس در ایران تعجب‌برانگیز است. شهر مبارکه اصفهان بیشترین درصد بیماران ام‌اس در جهان را دارد. آلودگی محیط زیست احتمالاً در این مورد نقش دارد.^{۴۰}

— همه دانشمندان بر این باورند که افزایش موارد ابتلا به سرطان در ایران طبیعی نیست.^{۴۱}

— ایران بیشترین رشد سرطان در جهان را دارد.^{۴۲} در بخش‌هایی از ایران، تنها در چند سال گذشته، موارد ابتلا به سرطان پانصد درصد افزایش یافته است.^{۴۳}

— به علت آلودگی زیست‌بوم و طوفان ریزگردها، بیماری‌های خونی و تنفسی در خوزستان و سیستان افزایش شدیدی داشته است؛^{۴۴} به طوری که اخیراً اعلام آمار بیماران تنفسی در خوزستان ممنوع اعلام شده است.^{۴۵}

— ایران، در ۳۵ سال حاکمیت جمهوری اسلامی، با فاصله بسیار زیاد، بیشترین درصد نازایان جهان را پیدا کرده است: یک‌پنجم جوانان ایرانی نازا شده‌اند.^{۴۶}

— در حدود سی درصد ساکنان تهران دچار مشکلات روحی و روانی‌اند.^{۴۷}

— ایران از نظر شیوع و مصرف مواد مخدر دومین کشور جهان است.^{۴۸}

— تنها در چهار سال گذشته مرگ ناشی از مصرف ترامادول چهل برابر شده است.^{۴۹}

— خسارات ناشی از اعتیاد برابر با کل بودجه سلامت در ایران است.^{۵۰}

— در جمهوری اسلامی، با آزادی‌های فردی و اجتماعی به شدیدترین شکل مقابله می‌شود و ایرانیان از ابتدایی‌ترین حقوق خود، که تا پیش از روی کار آمدن جمهوری اسلامی از آن‌ها بهره‌مند بودند، محروم شده‌اند.

— بخش مهمی از نیروهای پلیس کشور، به جای حفظ امنیت، به تحمیل اجباری و خشن حجاب بر زنان ایران می‌پردازند و هر روزه عده‌ای به جرم «بدحجابی» دستگیر و زندانی می‌شوند.

— حقوق زنان و کودکان به صورتی سازمان‌یافته و خشن پای‌مال می‌شود و هر روزه فجایع دهشتناکی به علت اجرای قوانین ناقص حقوق زنان و کودکان رخ می‌دهد.

— از نظر تفکیک جنسیتی، ایران در میان بدترین کشورهای جهان است.^{۵۱}

— درصد دانشجویان دختر در ایران نشان می‌دهد که زنان ایران از تواناترین زنان جهان‌اند؛ اما «رتبه ایران در دسترسی زنان به فرصت‌های اقتصادی و سیاسی، در بین ۱۳۶ کشور، ۱۳۰ است.»^{۵۲}

— سیاست‌های جمهوری اسلامی دربارهٔ پیروان دین‌های دیگر به شدت ضدانسانی است. ایران در میان ده کشور سرکوبگر مسیحیان در جهان قرار دارد؛^{۵۳} و این در حالی است که با پیروان دین‌های زرتشتی و یهودی به صورتی ضدانسانی‌تر رفتار می‌شود؛ مثلاً، بر طبق قوانین ایران، اگر یکی از اعضای خانواده‌های اقلیت‌های دینی مسلمان شده باشد، بقیه آن‌ها هیچ ارثی نمی‌برند و، در شهر یزد، پیروان اقلیت‌های دینی حق استفاده از استخرهای مسلمانان را ندارند.

— رفتار با بهاییان و ناباوران به خدا از این هم غیرانسانی‌تر است. بهاییان حق تحصیل در دانشگاه‌ها را ندارند و بسیاری از آن‌ها اعدام شده‌اند. بر اساس قوانین حاکم، خون ناباوران به خدا هدر است و بدون هیچ مجازاتی می‌توان آن‌ها را کشت.

— سیاست‌های ضدسنی نظام حاکم باعث شده است که میلیون‌ها تن از مردم بلوچستان و کردستان احساس وابستگی کمتری به ایران داشته باشند. این سیاست‌ها باعث بحران‌های شدید در کردستان و بلوچستان شده است — بحران‌هایی که امنیت ملی ایران را تهدید می‌کند.

— سیاست‌های جمهوری اسلامی دربارهٔ میلیون‌ها مهاجر، به ویژه مهاجران افغان، بسیار ضدانسانی و مایهٔ شرمساری است. در برخی از استان‌های ایران، حتی ورود افغان‌ها به پارک‌ها یا فروش مواد غذایی به ایشان ممنوع شده است.^{۵۴} به علاوه، کودکان مهاجران غیرقانونی افغان حق تحصیل در مدارس ایران را ندارند.^{۵۵}

— بر اثر سیاست‌های ماجراجویانهٔ جمهوری اسلامی، جایگاه ایران در نظر مردم جهان روزبه‌روز بیشتر نزول می‌کند. ایران در جهان بی‌ارج و منزوی شده و آبرو و اعتبار ایران و ایرانیان به خطر افتاده است. بر اساس برخی نظرسنجی‌ها، اکنون ایران جزو منفورترین کشورهای جهان است.^{۵۶}

— گذرنامهٔ ایرانی جزو بی‌اعتبارترین گذرنامه‌های جهان است و مرزهای اکثر کشورهای جهان به روی ایرانیان بسته است و تنها برخی از ایرانیان با سختی تمام می‌توانند ویزای برخی از کشورها را بگیرند. در سال ۱۳۵۷، ایرانیان برای سفر به کشورهای اروپایی — غیر از کشورهای کمونیستی و سوئیس و اتریش — نیازی به اخذ ویزا نداشتند. اما بر اساس طبقه‌بندی شرکت هنلی و شرکا، در سال ۲۰۱۳، گذرنامهٔ ایران در میان گذرنامه‌های ۹۳ کشور جهان از نظر اعتبار در رتبهٔ ۸۶ بوده است. پاکستان، سومالی، عراق، و افغانستان نیز در انتهای این جدول‌اند.^{۵۷}

— صدها هزار ایرانی تا کنون به صورت غیرقانونی وارد کشورهای دیگر شده و تقاضای پناهندگی کرده‌اند. بسیاری از آنان در وضعی تحقیرآمیز قرار دارند.^{۵۸} همچنین صدها ایرانی در راه رسیدن به کشورهای دیگر جان خود را از دست داده‌اند.^{۵۹} هزاران ایرانی نیز هم اکنون به دلیل عبور غیرقانونی از مرز در شرایطی رقت‌انگیز در زندان‌های کشورهای دیگر به سر می‌برند. تنها در اندونزی نزدیک به پانصد ایرانی زندانی‌اند؛^{۶۰} و زندانیان ایرانی در مالزی در جهنمی واقعی گرفتار شده‌اند.^{۶۱}

— فرار مغزها از ایران، مانند خونریزی پیوسته از بدن بیمار، کشور را ضعیف و ضعیف‌تر می‌کند. ایران در حال از دست دادن بهترین سرمایه‌های انسانی خود است.^{۶۲} بر اساس آمار و اطلاعات بنیاد ملی نخبگان و صندوق بین‌المللی پول، ایران اولین کشور در بین ۹۱ کشوری است که دچار عوارض خروج نخبگان و تحصیل‌کردگان‌اند. این آمار برای رسانه‌های غربی هم جالب بود. خبرگزاری فرانسه در گزارشی اعلام کرد که ایران از کارآمدترین جوانان در

خاورمیانه برخوردار است که فهرست بلند موفقیتهای جوانان نخبه‌اش در دنیا این موضوع را تأیید می‌کند. بر اساس اظهارات وزیر آموزش عالی جمهوری اسلامی، ایران سالانه ۱۵۰ میلیارد دلار از بابت فرار مغزها زیان می‌کند.^{۶۳} — ده‌ها هزار تن از ایرانیان مقیم خارج بدون آن که جرمی مرتکب شده باشند نمی‌توانند به کشور خود برگردند و، در صورت بازگشت، به زندان انداخته می‌شوند.

— ایران در زمینه جهانگردی بالقوه بسیار توانمند است. آثار باستانی بی‌نظیری در ایران وجود دارد و ایران می‌تواند در هر چهار فصل جهانگرد جذب کند؛ اما صنعت جهانگردی ایران، که می‌توانست باعث جذب سالانه ده‌ها میلیارد دلار و شناساندن ایران به جهان شود، تقریباً وجود خارجی ندارد.

— میراث فرهنگی ایران در حال نابودی است و توجهی به حفظ این میراث گران‌بها نمی‌شود. حتی برخی از متولیان میراث فرهنگی نیز در پی غارت آن‌اند. روزنامه هم‌شهری در سال گذشته خبر داد که بیش از ۴۷ هزار سند از سازمان میراث فرهنگی کشور به غارت رفته و برخی از آنها در خیابان منوچهری فروخته می‌شود.^{۶۴} گذشته از این، بسیاری از آثار تمدن جیرفت و دیگر مکان‌های باستانی دزدیده شده است.

— دشمنی مقامات جمهوری اسلامی با هویت و فرهنگ ایرانی شگفت‌آور است؛ بسیاری از آنان به صراحت به هویت ملی ایران توهین می‌کنند؛ مثلاً، علی لاریجانی، رئیس مجلس، ایرانیان پیش از اسلام را مردمی وحشی و بی‌فرهنگ و بی‌سواد خوانده که اصرار داشتند در بیسوادی خود باقی بمانند.^{۶۵} به دستور آنان، تندیس‌های آرش کمانگیر و آریوبرزن را از میدان‌ها برداشتند، نام کوروش را از خیابان‌های ایران پاک کردند، و شعرهای فردوسی را از دیوارهای میدان بزرگی در مشهد ابتدا پاک کردند و سپس بر روی آن آیه‌های قرآن نوشتند. معلوم نیست که اگر ارتشی خارجی ایران را اشغال می‌کرد به این اندازه با هویت ایرانی می‌جنگید.

— امنیت و اخلاق از ایران رخت بر بسته است. به گفته مقامات قضایی جمهوری اسلامی ایران، سالانه بیست درصد به شمار زندانیان ایران افزوده می‌شود و عده زندانیان به ۲۱۷ هزار نفر رسیده است. مسئولان جمهوری اسلامی گفته‌اند که ۴۳ درصد از زندانیان مجرمان مواد مخدر و ۲۸ درصد آنان سارقان‌اند.^{۶۶}

به گزارش خبرگزاری مهر، در سال ۱۳۵۸، جمعیت ایران ۳۶ میلیون نفر و عده زندانیان در حدود هشت هزار نفر بوده است؛ اما اکنون، در حالی که جمعیت ایران دو برابر سال ۱۳۵۸ شده، عده زندانیان ۲۷ برابر شده است. جمهوری اسلامی ایران جزو ده کشور اول دنیا از لحاظ عده زندانیان است.^{۶۷}

— ویرانی زیست‌بوم ایران فاجعه‌بار شده است و بخش مهمی از میراث طبیعی چندمیلیون ساله سرزمینمان را خطر نابودی تهدید می‌کند. سرمایه آبی کشور، به ویژه بر اثر اداره نادرست آن، در حال نابودی است. سطح آب سدها به کمتر از سی درصد رسیده است؛^{۶۸} و کمبود آب به مشکل بزرگ محیط زیست ایران تبدیل شده است.^{۶۹} مدیریت غلط در بهره‌برداری از منابع آب زیرزمینی باعث فرونشست دشت‌های ایران شده است، چنان که بیشترین فرونشست زمین در جهان در دشت تهران با ۳۶ سانتی‌متر نشست بوده است.^{۷۰}

وزیر پیشین کشاورزی می‌گوید: «فلات ایران دارد غیرقابل سکونت می‌شود و کسی به این فکر نیست. مسئله اینجاست که آب‌های زیرزمینی تحلیل رفته‌اند و بیلان منفی آب بیداد می‌کند و کسی به فکر نیست. کم‌آبی کشور را به شدت تهدید می‌کند... بیلان منفی برداشت آب در ابتدای انقلاب زیر صد میلیون متر مکعب در سال بود. این بیلان در حال حاضر به یازده میلیارد متر مکعب رسیده است، یعنی ۱۱۰ برابر شده است.»^{۷۱}

— دریاچه‌های بختگان و جازموریان و هامون و ... همگی در دوران حاکمیت جمهوری اسلامی خشک شده‌اند. دریاچه ارومیه نیز در حال مرگ است و حکومت بی‌کفایت در حال تماشا. رودخانه‌های پرآب کشور کم‌آب‌تر

می‌شوند و بسیاری از رودخانه‌های کم‌آب کشور خشک شده است. همچنین تالاب‌های بسیاری یا خشک شده‌اند یا در حال خشک شدن‌اند. تا کنون بیش از چهل تالاب کاملاً خشک شده است. برخی از آنها از زیباترین تالاب‌های جهان بوده‌اند. عیسی کلانتری، وزیر پیشین کشاورزی در جمهوری اسلامی، می‌گوید: «پیکره‌های آبی طبیعی ایران خشکیده‌اند. [از] دریاچه ارومیه، بختگان، تشک، پریشان، کافت، گاوخونی، هورالعظیم، هامون و جازموریان دیگر چیزی باقی نمانده. من از وقوع بحران حرف می‌زنم. زندگی ملت در حال تهدید است.»^{۷۲}

— جنگل‌های ایران نیز در حال نابودی است. فقط در چند سال گذشته بیش از بیست درصد از جنگل‌های زاگرس از بین رفته است.^{۷۳} جنگل‌ها را برای منافع کوچک شخصی به سرعت از بین می‌برند و فرسایش خاک ابعادی وحشتناک یافته است.

— بر اثر خشک شدن تالاب‌ها و دریاچه‌ها، طوفان‌های حاوی ریزگردها بیش از بیست استان ایران را درمی‌نوردند و زندگی را برای ایرانیان سخت و گاهی ناممکن می‌کنند. طوفان‌های شن و افزایش غلظت ریزگردهای هوا در سیستان باعث همه‌گیر شدن بیماری‌های تنفسی شده است. بر اثر خشک شدن دریاچه‌ها، طوفان‌های خاک و نمک ایران را تهدید می‌کند. تا کنون روستاهای زیادی زیر خاک دفن شده‌اند؛ و در آینده‌ای نزدیک زندگی در شهرهای بزرگ ایران نیز ناممکن می‌شود. خلاصه کار به آنجا رسیده است که وزیر کشاورزی در دولت رفسنجانی می‌گوید: «فلات ایران دارد غیرقابل سکونت می‌شود و کسی به این فکر نیست»^{۷۴}

— آلودگی هوا سالانه جان هزاران نفر را می‌گیرد و برخی از شهرهای ایران از آلوده‌ترین شهرهای جهان شده‌اند.^{۷۵} — ایراد اصلی به حکومت محمدرضا شاه نبود آزادی‌های سیاسی بود. اگر در سال ۱۳۵۵ تنها در حدود بیست کشور جهان «آزاد» به حساب می‌آمدند؛ امروزه، بر اساس آمار مؤسسه فریدوم هاوس، ۱۴۸ کشور جهان آزاد یا نیمه‌آزاد محسوب می‌شوند و ایران در میان این ۱۴۸ کشور نیست.^{۷۶}

— ایران یکی از پنج زندان بزرگ روزنامه‌نگاران در جهان است و، از حیث آزادی مطبوعات، در رتبه ۱۹۱ جهان قرار دارد.^{۷۷}

— ایران از نظر آزادی اینترنت در میان شصت کشور در رتبه آخر است؛^{۷۸} و به همراه چین و کوبا بیشترین محدودیت‌ها را بر اینترنت اعمال می‌کند.^{۷۹} از نظر سرعت دانلود از اینترنت نیز، رتبه جهانی ایران ۱۷۰ است.^{۸۰}

— ایران، به نسبت جمعیت، بیشترین اعدامی را در جهان دارد و، از نظر تعداد، بعد از چین است.^{۸۱} — انتخابات ایران، حتی در مقایسه با انتخابات کشورهای اسلامی‌ای مانند مراکش، تونس، لیبی، اردن، لبنان، عراق، ترکیه، پاکستان، و افغانستان، غیردموکراتیک است. در همه کشورهای مذکور، انتخابات‌هایی آزاد یا نیمه‌آزاد برگزار می‌شود و همه طیف‌های سیاسی، از چپ تا راست و از سکولار تا مذهبی، می‌توانند در آنها شرکت کنند. سخن گفتن از امکان شرکت نیروهای سکولار در انتخابات ایران بیشتر به طنز می‌ماند.

— سیاست خارجی ایران از ابتدا فاجعه‌بار بوده است. جمهوری اسلامی خود را نه حامی منافع ملی ایران، که پشتیبان «نهضت جهانی اسلام» می‌داند و منافع ملی ایران را به پای توهمات ایدئولوژیک قربانی می‌کند. سیاست کور و ضدملی و ابلهانه آمریکاستیزی و اسرائیل‌ستیزی و فلسطین‌محوری، با عنوان «مبارزه با نظام سلطه»، کشور ایران را از جایگاه شایسته‌اش در جهان ملت‌ها ساقط کرده و ایران را در جهان منزوی ساخته است. سیاست خارجی جمهوری اسلامی با تروریسم عجین گشته و باعث شده است که نفوذ ایران در حوزه تمدنی‌اش، از جمله در قفقاز و آسیای مرکزی و کردستان، به شدت آسیب ببیند و منافع اقتصادی کلانی را از دست بدهد.

— جمهوری اسلامی با در پیش گرفتن سیاستی فاجعه‌بار در مسئله اتمی صدها میلیارد دلار زیان به مردم ایران تحمیل کرده و، با امضای توافق‌نامه ژنو، حق حاکمیت ملی ایران در زمینه انرژی اتمی را خدشه‌دار ساخته است. این در حالی است که پیش از روی کار آمدن جمهوری اسلامی قرار بود که تا سال ۱۳۷۹ دست کم ۲۳ نیروگاه اتمی در ایران ساخته شود و همه مراحل، از استخراج اورانیوم و غنی‌سازی آن تا بازفروری پلوتونیوم، در ایران انجام شود.^{۸۲}

— خلیج فارس، که پیش از جمهوری اسلامی کاملاً زیر نظارت ارتش ایران بود، به علت سیاست‌های ماجراجویانه و ضدملی جمهوری اسلامی اکنون دوباره به اشغال ارتش‌های آمریکا و انگلیس درآمده است.

— در دریای مازندران، سهم و یکپارچگی سرزمینی ایران به شدت در خطر است. کشورهای پیرامون دریای مازندران با قراردادهای دوجانبه خود در عمل بخش‌های مهمی از سهم ایران در این دریا را اشغال کرده‌اند. سهم ایران از منابع نفتی و گازی دریای مازندران — شامل حدوداً ۳ میلیارد تن (۲۴ میلیارد بشکه) نفت و ۳۱۰۰ میلیارد متر مکعب گاز —^{۸۳} تقریباً صفر بوده است. دیگر کشورهای پیرامون دریای مازندران تقریباً همه ذخایر نفتی و گازی آن را در میان خود تقسیم کرده‌اند و چیزی برای ایران باقی نگذاشته‌اند. این کشورها تنها ۱۱ تا ۱۳ درصد از کرانه‌های دریای مازندران را متعلق به ایران می‌دانند — کرانه‌هایی که تقریباً نفت و گازی در آن‌ها نیست. همچنین هیچ یک از خطوط لوله نفتی استراتژیک دریای مازندران به سوی دریاهای آزاد را از ایران نکشیدند. در نتیجه، ایران نه تنها سالیانه میلیاردها دلار را از دست می‌دهد، که موقعیت سوق‌الجیشی‌اش در این منطقه تضعیف شده است.

— ایدئولوژی جمهوری اسلامی با اکثر هنرها در تضاد است و نگاهی خوش به آن‌ها ندارد — از مجسمه‌سازی و نقاشی گرفته تا رقص و موسیقی؛ و انقلاب اسلامی با آتش زدن سینماها به عنوان مظاهر فساد هم‌زمان بود. از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷، تعداد سینماهای کشور ده‌ها برابر شده و به پانصد تا ششصد سالن رسیده بود؛^{۸۴} در دوره جمهوری اسلامی، تعداد آن‌ها نه تنها افزایش نیافت، که کاهش چشم‌گیر یافت و به ۲۶۰ تا ۳۱۵ سالن فعال رسید.^{۸۵} نکته قابل تأمل این که ایران، با توجه به جمعیتش و بر اساس آخرین استانداردهای جهانی، به هفت‌هزار سالن نمایش فیلم نیاز دارد و، با توجه به ۲۶۰ سالن فعال در سال ۱۳۸۷، ایران بیش از ۶۷۰۰ سالن دیگر نیاز دارد.^{۸۶}

— در جمهوری اسلامی، صنف روحانی بر کلیت دولت ایران حاکم شده است. ساختار جمهوری اسلامی به گونه‌ای است که همه امور در حول محور یک فقیه می‌چرخد که ولی ملت ایران است. همه امور دیگر، از جمله حقوق ملت، در حاشیه و در ذیل اصل ولایت فقیه است. قانون اساسی و ساختار جمهوری اسلامی به گونه‌ای است که هر گونه اصلاح اساسی در آن ناممکن است: هر اصلاح اساسی و بنیادین در جمهوری اسلامی به فروپاشی ساختار آن می‌انجامد.

— شاید بتوان گفت که مصیبت‌بارترین اتفاق برآمده از انقلاب اسلامی افتادن دوباره امر قضا به دست روحانیان بود. در دوران رضاشاه، با ایجاد دادگستری جدید، امر قضا از دست آنان خارج شده بود. روحانیانی مانند آیت‌الله خادمی اولین محاکم شرع را، بدون توجه به قانون و پس از گذشت بیش از پنجاه سال، در دی‌ماه ۱۳۵۷، یعنی حتی پیش از پیروزی انقلاب، تشکیل دادند.^{۸۷} اولین حاکم شرع جمهوری اسلامی نیز آیت‌الله خلخالی بود؛ و بدین ترتیب، روحانیانی مانند او اداره دستگاه قضا را در دست گرفتند.

— در دوران پهلوی، دستگاه دادگستری استقلال نسبی خود را حفظ کرد؛ اما در دوران جمهوری اسلامی، دادگستری ایران استقلال خود را کاملاً از دست داده و به زیر سلطه روحانیت و ولی فقیه درآمده است. اکنون قوه قضاییه جمهوری اسلامی اسباب سرکوب منتقدان، فعالان سیاسی، و مردم معترض شده است.

— بر طبق قانون مجازات اسلامی، انسان‌ها را تنها به جرم داشتن باوری متفاوت می‌توان کشت و زنان را می‌توان سنگسار کرد؛ در حالی که پدر خانواده اگر کودک خود را بکشد مجازات چندانی نمی‌بیند. در دوران جمهوری اسلامی، پس‌رفتی عظیم در زمینه حقوق زنان ایرانی رخ داد و بسیاری از دستاوردهای دوران پیشین در این زمینه از میان رفت یا تضعیف شد. جمهوری اسلامی با الغای قانون حمایت از خانواده و تصویب قوانین ضدزن و ضدکودک بیشترین ستم را بر زن و کودک و خانواده ایرانی تحمیل کرده و باعث تباهی جامعه شده است. در قوانین جمهوری اسلامی، زن گویی نیمه‌انسان است.

— میزان احکام صادره در محاکم ایران خود نشانه‌ای روشن از آشفتگی وضع کشور در حوزه‌های مختلف است. بسیاری از مردم ایران به جرم‌های مختلف، از جمله بدحجابی، نپرداختن مهریه، صدور چک بی‌محل، بازداشت یا زندانی شده‌اند. تنها در نه‌ماهه اول سال ۱۳۸۶، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی یازده و نیم میلیون حکم قضایی را اجرا کرده است.^{۸۸} این عدد شگفت‌انگیز نشانه نبود امنیت و وضع اجتماعی نابهنجار جامعه ایرانی است؛ اگرچه بخشی از این احکام در جهت سرکوب زنان ایران و مبارزه با «بدحجابی» صادر شده است. این همه در حالی است که قوه قضاییه بر دزدی‌ها و جنایات مسئولان حکومتی چشم بسته است.

— غارت‌ها و فسادهای مالی رخ داده در دوران جمهوری اسلامی احتمالاً بزرگ‌ترین غارتگری‌ها و فسادهای مالی در تاریخ بشر بوده است. میزان این فسادها چنان کلان و نجومی است که قابل تصور نیست. در دوران جمهوری اسلامی، قبح فساد مالی کاملاً ریخته و شنیدن خبر فساد مالی، هر اندازه کلان، برای مردم عادی شده است. این وضع نابسامان اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی در کنار پیشرفت کشورهای همسایه و نیز حملات و تبلیغات پدرومانه حکومت علیه ایرانیگری و هویت ایرانی کار را بدان جا رسانده است که نیروهای جدایی‌خواه در بعضی مناطق کشور پایگاه‌های اجتماعی گاه گسترده پیدا کرده‌اند؛ به طوری که در صورت خلأ قدرت خطر تجزیه ایران را تهدید می‌کند. ایران چنان ضعیف شده است که اکنون برخی از همسایگانش به طمع تجزیه آن افتاده‌اند. ایران در چند دهه گذشته بزرگ‌ترین فرصت خود را برای تبدیل شدن به قدرتی بزرگ در جهان از دست داد. تا پیش از سقوط شوروی، ایران در منطقه‌ای بود با غلبه اعراب در آن؛ اما با سقوط شوروی، علاوه بر خاورمیانه عربی، ایران با کشورهایی مستقل در قفقاز و آسیای مرکزی همسایه شد؛ و این نخستین بار پس از ۲۵۰ سال بود که تهدید مستقیم روسیه نسبت به یکپارچگی سرزمینی و حاکمیت ملی ایران تقریباً از میان رفت و، از آن مهم‌تر، سرزمین‌های حوزه فرهنگی ایران از سلطه روسیه آزاد شد و در ارتباط مستقل با ایران قرار گرفت. به هنگام استقلال این کشورها، ایران، اگر حکومتی معقول داشت، به راحتی می‌توانست خلأ پدید آمده در این کشورها را پر کند و قفقاز و آسیای مرکزی را به حوزه‌های دوستی و همکاری با خود تبدیل کند. ایران می‌توانست محور نیرومند یک اتحادیه منطقه‌ای نیرومند گردد و بزرگی از سر گیرد. بدبختانه این فرصت زرین تاریخی به راحتی از کف ایران رفت.

اگر ایران از همه امکانات جغرافیایی، سوق الجیشی، انسانی، منابع زیرزمینی و طبیعی، فرهنگی، و تمدنی خود استفاده می‌کرد؛ بی‌شک، به جای وضع سیاه کنونی، در میان نیرومندترین کشورهای جهان قرار می‌گرفت.

¹ <http://www.csr.ir/Pdf/Content2589/156.pdf>

² علی‌نقی عالیخانی، *خاطرات دکتر علینقی عالیخانی*، مجموعه تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران.

³ <http://www.indexmundi.com/facts/indicators/NY.GDP.PCAP.CD/compare?country=my#country=ir>

⁴ <http://www.indexmundi.com/facts/indicators/NY.GDP.PCAP.CD>

⁵ <http://www.indexmundi.com/facts/indicators/NY.GDP.PCAP.CD/rankings>

⁶ <http://www.indexmundi.com/g/r.aspx?c=ir&v=71>

⁷ <http://chartsbin.com/view/1491>

- ⁸ <http://www.icana.ir/Fa/News/69690>
http://www.radiofarda.com/content/f3_society_moral_decline_iran/24526923.html
- ⁹ http://www.radiofarda.com/content/f3_iran_newspapers_review/25159621.html
- ¹⁰ <http://www.doingbusiness.org/~media/giawb/doing%20business/documents/profiles/country/IRN.pdf>
- ¹¹ <http://khabaronline.ir/detail/44107/Economy/180>
<http://www.tejaratnews.com/news/2851/default.aspx>
- ¹² <http://www.reuters.com/article/2013/11/28/iran-setad-barakat-idUSL5N0JD43C20131128>
http://www.radiofarda.com/content/f12_reuters_report_on_khamenei_assets/25164738.html
- ¹³ <http://www.transparency.org/country#IRN>
- ¹⁴ <http://www.radiofarda.com/archive/news/20140114/143/143.html?id=25229922>
- ¹⁵ <http://www.ilna.ir/news/news.cfm?id=140596>
- ¹⁶ <http://www.icana.ir/Fa/News/236828>
- ¹⁷ <http://www.eghtesadonline.com/fa/content/16582/صنعت-اعلام-ورشکستگی-E2%80%8C-ایران-خودرو-%D8%A8%D8%A7%D9%8A%D8%AF-%D9%81%D8%A7%D8%AA%D8%AD%D9%87-%DA%86%D8%A7%D9%8A-%D8%A7%D9%8A%D8%B1%D8%A7%D9%86%D9%8A-%D8%B1%D8%A7-%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%AF>
[http://www.asrenergy.ir/\(S\(logfcg451opfwffhffbn0ms\)\)/Default.aspx?NSID=5&SSLID=46&NID=206326](http://www.asrenergy.ir/(S(logfcg451opfwffhffbn0ms))/Default.aspx?NSID=5&SSLID=46&NID=206326)
<http://www.pananews.ir/news/8586/شد-صنعت-برق-ایران-ورشکسته>
<http://mehrnews.com/detail/news/2175814>
<http://khabaronline.ir/detail/13640>
<http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920612000584>
- ¹⁸ <http://www.mehrnews.com/detail/News/2181282>
<http://khabaronline.ir/detail/320434/Politics/parliament>
- ¹⁹ <http://www.reuters.com/article/2014/01/16/iran-russia-swap-idUSL5N0KQ3NM20140116>
<http://www.tabnak.ir/fa/news/370386/کنند-E2%80%8Cنفت-در-برابر-کالا-امضای-ایران-وروسیه-قرارداد>
- ²⁰ <http://rooyeshnews.com/page/political/2580-3900505064107.html?mobile=1>
<http://www.radiofarda.com/content/f8-iran-oil-joint-field-/25241733.html>
- ²¹ http://www.radiofarda.com/content/f12_iran_ranks_82_in_global_competitiveness_report.۲۵۰۹۵۱۷۰/h.html
- ²² <http://www.persianaviator.com/avind-airliners-homa.htm>
- ²³ Sky Trax
- ²⁴ <http://www.airlinequality.com/Airlines/AirlineA-Z.htm>
- ²⁵ <http://www.mehrnews.com/detail/News/2110322>
- ²⁶ <http://aftabnews.ir/vdcbzsb8srhbffp.uiur.html>
- ²⁷ <http://www.radiofarda.com/archive/news/20140111/143/143.html?id=25226535>
http://www.radiofarda.com/content/f4_iranian_newspapers_review_mehr_21_1392/25135284.html
- ²⁸ <http://www.isna.ir/fa/news/۹۲۱۱۰۹۰۶۲۸۰/شمار-اختراعات-سالانه-مکر-مجنوبی-دو-هزار-برابر>
- ²⁹ http://sharghdaily.ir/?News_Id=27769
- روزنامه شرق، ۹۲/۹/۲۳، ش ۱۹۰۵، ص ۱۴.
- ³⁰ <http://www.radiofarda.com/content/b22-bill-budget-help/25199630.html>
- ³¹ <http://www.ettelaat.com/new/index.asp?fname=2013%5C05%5C05-05%5C22-30-15.htm>
- ³² http://www.radiofarda.com/content/f4_lefatum_prosperity_report_2013/25152639.html
- ³³ http://www.radiofarda.com/content/f4_gallup_iran_ten_top_suffering_life_difficulties/25187294.html
- ³⁴ http://www.radiofarda.com/content/f12_world_happiness_survey/25101102.html
- ³⁵ <http://www.radiofarda.com/content/f10-middle-east-and-northern-africa-has-highest-rate-of-depression/25165178.html>
- ³⁶ <http://sima.jamejamonline.ir/pdf?n=1220537659673415703>
- ³⁷ <http://thepatientfactor.com/canadian-health-care-information/world-health-organizations-ranking-of-the-worlds-health-systems/>
- ³⁸ http://www.radiofarda.com/content/f3_iran_newspapers_review_tuesday/25189719.html
- ³⁹ http://www.researchgate.net/publication/235713649_Incidence_of_cardiovascular_diseases_in_an_Iranian_population_the_isfahan_cohort_study/file/3deec515e39f54541b.pdf
- ⁴⁰ <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13910706000771>

- 41 [http://www.khabaronline.ir/\(X\(1\)S\(zv0jvfqnrzv02vdv33nlcia/\(\(detail/330520/society/health](http://www.khabaronline.ir/(X(1)S(zv0jvfqnrzv02vdv33nlcia/((detail/330520/society/health)
<http://www.mehrnews.com/detail/news/2206330>
- 42 <http://isna.ir/fa/news/92110906503/سرطان-ایرانی-در-سال-گذشته-به-دلیل-مرگ-۴۱-هزار>
- 43 <http://etemadnewspaper.ir/Released/92-10-04/93.htm>
- 44 http://www.radiofarda.com/content/f12_khuzestan_pollution_and_blood_disease_rise/25203469.html
<http://www.mehrnews.com/detail/News/2170276>
- 45 http://www.radiofarda.com/content/f14_iran_khouzestan_pollution_rain/25176463.html
- 46 <http://www.mehrnews.com/detail/News/2143631>
- 47 <http://www.khabaronline.ir/detail/266814/society/health>
- 48 <http://www.radiofarda.com/archive/news/20110731/143/143.html?id=24282528>
- 49 <http://www.etemaad.ir/Released/92-09-19/93.htm>
- 50 <http://www.mehrnews.com/detail/News/2133662>
- 51 <http://www.radiofarda.com/content/f7-2013-gender-gap-report/25148443.html>
- 52 <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920814000651>
- 53 http://www.worldwatchlist.us/?utm_source=opendoorsusa.org&utm_medium=referral&utm_campaign=wwl&utm_content=homepage-banner
- 54 http://www.radiofarda.com/content/f12_14_provinces_of_iran_forbidden_territory_for_afghans/24601613.html
http://www.radiofarda.com/content/o2_fars_illegal_immigrants_iran/24633042.html
- 55 <http://www.ilna.ir/news/news.cfm?id=131030>
- 56 <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22624104>
- 57 <http://www.radiofarda.com/content/b1-revolution-and-iranian-passport-story/25250829.html>
- 58 http://www.radiofarda.com/content/f12_nauru_asylum_seekers_riot-australia.۲۵۰۵۱۲۲۹/html
- 59 http://www.radiofarda.com/content/f3_australia_immigration_victim/25064462.html
- 60 <http://isna.ir/fa/news/از-زبان-غیرقانونی-ایرانی-از-زبان-آخرین-وضعیت-مهاجران-غیرقانونی-ایرانی-از-زبان-۹۲۰۵۱۶۰۹۶۰۸/>
- 61 <http://www.dw.de/a-17132387/وضعیت-اسفبار-زنان-ایرانی-زندانی-در-مالزی-از-زبان-یک-شاهد/>
- 62 <http://www.radiofarda.com/content/article/352345.html>
- 63 <http://www.irna.ir/fa/News/80983578/۱۵۰/دلیل-مهاجرت-مغزها-میلیارد-دلار-خسارت-ایران-به-علوم/>
- 64 <http://www.hamshahrionline.ir/details/230691>
- همشهری، چهارشنبه ۲۰ شهریور ۱۳۹۲.
- 65 روزنامه/ایران، ۶ خرداد ۱۳۸۲. گزارشی از سخنرانی علی لاریجانی در دانشگاه صنعتی شریف در سال ۱۳۸۲.
- 66 <http://www.prisonstudies.org/country/iran>
<http://aftabnews.ir/vdcccxs02bqm08.ala2.html>
<http://www.mehrnews.com/detail/News/1618658>
<http://old.sharghdaily.ir/news/90/11/16/23871.html>
- 67 <http://www.prisonstudies.org/country/iran>
http://www.radiofarda.com/content/f4_prisoners_iran/317221.html
<http://aftabnews.ir/vdcccxs02bqm08.ala2.html>
<http://old.sharghdaily.ir/news/90/11/16/23871.html>
- 68 <http://www.isna.ir/fa/news/92101407342/517-در-معرض-تنش-آبی-قرار-دارند-شهر-کشور->
- 69 <http://www.etemaad.ir/Released/92-02-17/93.htm>
- روزنامه/عتماد، سه‌شنبه ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۲، ش ۲۶۷۱.
- 70 <http://shahrvand-newspaper.ir/default/Default.aspx?v=92&m=09&d=21&pid=1&no=170&dn=5#>
- روزنامه/شهروند، پنجشنبه ۲۱ آذر ۱۳۹۲.
- 71 http://www.ghanoondaily.ir/?News_Id=18552
- روزنامه/قانون، یکشنبه ۱۶ تیر ۱۳۸۸، ش ۱۸۸.
- 72 http://www.ghanoondaily.ir/?News_Id=18552
- روزنامه/قانون، یکشنبه ۱۶ تیر ۱۳۸۸، ش ۱۸۸.
- 73 http://www.radiofarda.com/content/f35_iran_zagros_jungles/25227805.html
<http://www.radiofarda.com/archive/news/20140113/143/143.html?id=25227787>
- 74 <http://www.radiofarda.com/content/f2-iran-environment-report-challenges-kalantari-plateau-pollution/25158611.html>
- 75 <http://www.mehrnews.com/detail/News/2161092>
- 76 <http://www.refworld.org/pdfid/5194c7de4.pdf>

-
- ⁷⁷ http://www.radiofarda.com/content/f9_rwb_annual_report_2013/25205213.html
http://www.radiofarda.com/content/f9_freedom_house_2013_report_free_press/24974530.html
- ⁷⁸ http://www.radiofarda.com/content/f9_internet_freedom_report_freedom_house_2013.۲۵۱۲۵۷۴۱/html
⁷⁹ <http://www.radiofarda.mobi/a.۲۴۷۲۳۰۵۱/html>
- ⁸⁰ http://www.radiofarda.com/content/f12_iran_170th_household_download_index_2013.۲۵۱۸۸۰۸۴/html
- ⁸¹ http://www.radiofarda.com/content/f8_Iran_china_execution/443425.html
- ⁸² <http://www.globalresearch.ca/u-s-endorsed-iranian-plans-to-build-massive-nuclear-energy-industry/2067>
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A3983-2005Mar26.html>
<http://www.nti.org>
- ⁸³ <http://fr.ria.ru/world/20110504/189366821.html>
- ⁸⁴ http://www.cinemadاران.com/cinema_list.html
- ⁸⁵ <http://ettelaat.net/09-januari/news.asp?id=34407>
- ⁸⁶ <http://danakhabar.com/fa/news/۱۱۶۵۰۲۴/چه-تعداد-سینما-در-کشور-داریم>
⁸⁶ <http://danakhabar.com/fa/news/۱۱۶۵۰۲۴/چه-تعداد-سینما-در-کشور-داریم>
- ⁸⁷ روزنامه اطلاعات، ۱۹ بهمن ۱۳۵۷، ص ۷.
- ⁸⁸ <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=8612050369>